5. SINIF • TÜRKÇE | Çalışma Föyü · Boşluklu

CÜMLEDE ANLAM İLİŞKİLERİ

Okul: ..... Öğretmen: .....
Öğrenci: ..... Sınıf / No: ..... / .....

01 KONU ANLATIMI

Çözümlü örnek

"Yağmur yağdığı için eve döndük. Islanmamak için şemsiye açtık. Yağmur durursa yeniden çıkarız."

İncelenen bölüm yağmur yağdığı için · ıslanmamak için · durursa

1. Belirle
Eve dönüşün sebebini bul.

2. İncele
Şemsiye açarken amaçlanan sonucu belirle.

3. Sonuca ulaş
İlk söz neden, ikinci amaç, üçüncü koşul bildirir.

1. CÜMLEDE ANLAM İLİŞKİLERİ

7 alt konu

1.1 Temel Kavramlar ve Sınıflandırma

A. Neden–sonuç

- Neden–sonuç cümleleri bir olayın veya durumun gerekçesiyle sonucunu birlikte anlatır.
- "Niçin?" sorusu bir nedene karşılık geliyorsa bağlantı kurulabilir.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

"Yoğun kar yağdığı için yollar kapandı." cümlesinde karın yoğun yağması neden, yolların kapanması sonuçtur.

AYIRT ETME İPUCU

"İçin" sözcüğü her zaman neden bildirmez; amaç ilişkisine de katılır.

Cümlede Anlam İlişkileri: adım adım uygulama

01 İlk yargıyla ikinci yargı arasındaki ilişkiyi bul.

02 Nedenin gerçekleşmiş gerekçe mi, amacın hedef mi olduğunu belirle.

03 Şart veya karşıtlık varsa hangi yargıya bağlandığını göster.

B. Amaç–sonuç

- Amaç–sonuç cümlelerinde hedeflenen durum henüz gerçekleşmiş olmak zorunda değildir.
- Eylem, ulaşılmak istenen sonuca yönelik yapılır.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

“Daha çok kitap okumak için kütüphaneye gitti.” cümlesinde kütüphaneye gitmenin amacı daha çok kitap okumaktır.

AYIRT ETME İPUCU

Amaç eylemin niyetini bildirir; neden gerçekleşmiş bir durumu açıklayabilir.

C. Koşul–sonuç

- Koşul–sonuç cümlelerinde bir yargının gerçekleşmesi başka bir duruma bağlıdır. -sa/-se, “ise”, “yeter ki” gibi yapılar koşul kurabilir.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

“Erken çıkarsak sergiyi gezebiliriz.” cümlesinde sergiyi gezme, erken çıkma koşuluna bağlıdır.

AYIRT ETME İPUCU

Her -sa/-se eki sadece koşul bildirir denilemez; dilek anlamı taşıyan kullanımlar da vardır.

D. Karşılaştırma

- İki varlığı veya durumu aynı özellik bakımından karşı karşıya getirir.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

“Bu yol ötekinden daha kısa.”

E. Karşıtlık

- Birbiriyle uyuşmayan iki durumu yan yana verir.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

“Çok çalıştı ama istediği sonucu alamadı.”

1.2 Cümlede Örtük Anlam ve Koşul

A. Cümlede Ön Koşul ve Karşıtlık

- Ön koşul, bir işin gerçekleşmesi için gerekli olduğu belirtilen durumu gösterir; karşıtlık ise beklenenle gerçekleşen arasında fark kurabilir.
- Koşul ile neden-sonuç karıştırılmamalıdır.

Nasıl bulunur? / Nasıl uygulanır?

1. "Hangi durumda?" sorusuyla koşulu bul.
2. Eylemin gerçekleşip gerçekleşmediğini denetle.
3. Karşıtlık varsa iki yargının beklenti farkını açıkla.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

"Çalışırsan yetişirsin." koşul; "Çalıştı ama yetişemedi." karşıtlık; "Çalıştığı için yetişti." neden-sonuç ilişkisi kurar.

AYIRT ETME İPUCU

"-sa/-se" eki görülen her yargı aynı anlam ilişkisini taşımaz; cümlenin anlamı birlikte oku.

B. Cümlede Örtük Anlam

- Cümlede doğrudan söylenmeyen fakat belirli sözcüklerden çıkarılan anlam örtük anlamdır.
- "Artık, bile, yine, de" gibi sözcükler önceki bir durumun varlığını düşündürebilir.

Nasıl bulunur? / Nasıl uygulanır?

1. Açıkça verilen bilgiyi yaz.
2. Örtük anlamı doğuran sözcüğü işaretle.
3. Çıkarımın kesin olarak desteklenip desteklenmediğini denetle.

ÖRNEK & ÇÖZÜM

"Mert artık erken uyanıyor." cümlesinden geçmişte erken uyanma alışkanlığının farklı olduğu çıkarılabilir; kaçta uyandığı bilinmez.

AYIRT ETME İPUCU

Bir örtük çıkarımdan çok ayrıntılı yeni olay hikâyesi türetme.

02 ETKİNLİKLER VE PEKİŞTİRME

UYGULAMA 1 **Cümle üzerinde uygulama**

"Üşüdüğü için içeri girdi." cümlesinde neden ve sonucu ayırınız.

TEST 1 **Çoktan seçmeli pekiştirme**

Bir olayın gerçekleşmesini şarta bağlayan cümle hangisidir?

A) Geç kaldığı için özür diledi.

B) Kitap almak için çıktı.

C) Çok sevindi.

D) Erken gelirsen buluşuruz.

EŞLEŞTİRME **Eşleştirme | Kavramdan kanıta git**

Soldaki kavramları sağdaki açıklama veya örneklerle eşleştiriniz. Ardından seçtiğiniz iki eşleştirme için birer cümlelik gerekçe yazınız. Bir kavramı bir kez kullanınız.

KAVRAMLAR	AÇIKLAMA / ÖRNEKLER
1 Neden–sonuç	A "Bu roman önceki kitaptan daha uzun." karşılaştırmadır. "Dışarıda güneş vardı, içim karanlıktı." karşıt durumları birlikte anlatır.
2 Amaç–sonuç	B "Yoğun kar yağdığı için yollar kapandı." cümlesinde karın yoğun yağması neden, yolların kapanması sonuçtur.
3 Koşul–sonuç	C "Daha çok kitap okumak için kütüphaneye gitti." cümlesinde kütüphaneye gitmenin amacı daha çok kitap okumaktır.
4 Karşılaştırma ve karşıtlık	D "Erken çıkarsak sergiyi gezebiliriz." cümlesinde sergiyi gezme, erken çıkma koşuluna bağlıdır.

EŞLEŞTİRMELERİM

1 → ___ 2 → ___ 3 → ___ 4 → ___

BAĞLAMLI BOŞLUK DOLDURMA **Metin içi boşluk doldurma | Kanıtı metinde ara**

Aşağıdaki konuya özgü açıklamalardaki boşlukları sözcük havuzundan yararlanarak tamamlayınız. Ardından en az iki satırda neden o kavramı seçtiğinizi yazınız.

Sözcük havuzu sonuç · Koşul · Karşılaştırma · Amaç

1) Neden–_____ cümleleri bir olayın veya durumun gerekçesiyle sonucunu birlikte anlatır. “Niçin?” sorusu bir nedene karşılık geliyorsa bağlantı kurulabilir.
2) _____–sonuç cümlelerinde hedeflenen durum henüz gerçekleşmiş olmak zorunda değildir. Eylem, ulaşılmak istenen sonuca yönelik yapılır.
3) _____–sonuç cümlelerinde bir yargının gerçekleşmesi başka bir duruma bağlıdır. -sa/-se, “ise”, “yeter ki” gibi yapılar koşul kurabilir.
4) _____ iki varlığın veya durumun ortak/farklı özelliklerini ölçüt alarak ele alır. Karşıtlık, birbirine ters durumların yan yana getirilmesidir.

İki seçimin gerekçesi:

DOĞRU / YANLIŞ **Doğru–Yanlış | Yanlışı düzelt, kanıtını göster**

Her ifadeyi D veya Y olarak işaretleyiniz. Yanlış olanı sadece “yanlış” demekle bırakmayınız: altına doğru kuralı yazınız ve bir örnekle kanıtlayınız.

1 Neden–sonuç cümleleri bir olayın veya durumun gerekçesiyle sonucunu birlikte anlatır. “Niçin?” sorusu bir nedene karşılık geliyorsa bağlantı kurulabilir. ☐ D ☐ Y

Yanlışsa düzeltme / kanıt: .....

2 Amaç–sonuç cümlelerinde hedeflenen durum henüz gerçekleşmiş olmak zorunda değildir. Eylem, ulaşılmak istenen sonuca yönelik yapılır. ☐ D ☐ Y

Yanlışsa düzeltme / kanıt: .....

3 “Çalışırsan başarırsın.” cümlesi, yalnızca karşılaştırma ilişkisi bildirir. ☐ D ☐ Y

Yanlışsa düzeltme / kanıt: .....

4 Koşul–sonuç cümlelerinde bir yargının gerçekleşmesi başka bir duruma bağlıdır. -sa/-se, “ise”, “yeter ki” gibi yapılar koşul kurabilir. ☐ D ☐ Y

Yanlışsa düzeltme / kanıt: .....

YAZMA ATÖLYESİ **Yazma atölyesi | Üret, göster, gerekçelendir**

Okul gazetesinin “Cümlede Anlam İlişkileri” dosyası için 8–10 cümlelik bir bilgilendirici metin hazırlayınız. Metninizde “Neden–sonuç”, “Amaç–sonuç” ve “Koşul–sonuç” ile ilgili en az birer somut örnek gösteriniz. Sonuna iki cümlelik bir karşılaştırma ve karşılaştırmayı destekleyen kanıt ekleyiniz.

Yazmadan önce kontrol et:

- “Neden–sonuç” ile ilgili örneğinizin neden doğru olduğunu gösteriniz.
- “Amaç–sonuç” açısından bir farklı kullanım veya karşı örnek ekleyiniz.
- Örneklerin bulunduğu sözcükleri ya da bölümleri işaretleyiniz.
- Yazınızı anlam, yazım ve noktalama bakımından gözden geçiriniz.

Metnim / çözümüm:

03 YORUMLAMA VE UYGULAMA SORULARI

SINAV SORUSU 1 **Karşılaştırmalı yorum**

“Kitap almak için para biriktirdi.” cümlesi niçin amaç–sonuç ilişkisi taşır?

SINAV SORUSU 2 **İki farklı anlam ilişkisi**

“Yağmur yağdığı için maç ertelendi.” ve “Maçı izlemek için erken geldi.” cümlelerindeki “için” sözünün bağlama katkısını ayrı ayrı yazınız.

SINAV SORUSU 3

Kanıta dayalı karşılaştırma: Neden–sonuç

“Cümlede Anlam İlişkileri” konusunda “Neden–sonuç” alt başlığındaki örneği inceleyiniz. Örneğin hangi kuralı gösterdiğini, karar vermenizi sağlayan sözcük veya eki işaretleyerek açıklayınız. Ardından aynı kuralı gösteren fakat farklı sözcükler kullanan yeni bir cümle üretiniz; hangi durumda kuralın artık geçerli olmayacağını da bir karşı örnekle gösteriniz.